

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (velkého senátu)

1. března 2011 *

Ve věci C-236/09,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Cour constitutionnelle (Belgie) ze dne 18. června 2009, došlým Soudnímu dvoru dne 29. června 2009, v řízení

Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL,

Yann van Vugt,

Charles Basselier

proti

Conseil des ministres,

* Jednací jazyk: francouzština.

SOUDNÍ DVŮR (velký senát),

ve složení V. Skouris, předseda, A. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.-C. Bonichot a A. Arabadžev, předsedové senátů, E. Juhász (zpravodaj), G. Arestis, A. Borg Barthet, M. Ilešič, L. Bay Larsen, P. Lindh a T. von Danwitz, soudci,

generální advokátka: J. Kokott,
vedoucí soudní kanceláře: R. Šereš, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 1. června 2010,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL, Y. van Vugta a C. Basseliera F. Krencem, avocat,
- za Conseil des ministres P. Slegerssem, avocat,
- za belgickou vládu L. Van den Broeck, jako zmocněnkyní, ve spolupráci s P. Slegerssem, avocat,
- za Irsko D. O'Haganem, jako zmocněncem, ve spolupráci s B. Murrayem, BL,
- za francouzskou vládu G. de Berguesem a A. Czubinski, jako zmocněnci,

- za litevskou vládu R. Mackevičienė, jako zmocněnkyní,

- za finskou vládu J. Heliskoskim, jako zmocněncem,

- za vládu Spojeného království I. Rao, jako zmocněnkyní, ve spolupráci s D. Beardem, barrister,

- za Radu Evropské unie M. Veiga, F. Florindo Gijónem a I. Šulce, jako zmocněnci,

- za Evropskou komisi M. Van Hoofem a M. van Beekem, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generální advokátky na jednání konaném dne 30. září 2010,

vydává tento

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká platnosti čl. 5 odst. 2 směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování (Úř. věst. L 373, s. 37).

- 2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL, Y. van Vugtem a C. Basselierem na straně jedné a Conseil des ministres du Royaume de Belgique (Rada ministrů Belgického království) na straně druhé, který se týká zrušení zákona ze dne 21. prosince 2007, kterým se mění zákon ze dne 10. května 2007 o boji proti diskriminaci mezi muži a ženami, pokud jde o příslušnost k pohlaví v oblasti pojišťovnictví (*Moniteur belge* ze dne 31. prosince 2007, s. 66175, dále jen „zákon ze dne 21. prosince“).

Právní rámec

Právo Unie

- 3 Směrnice 2004/113 byla přijata na základě čl. 13 odst. 1 ES. První, čtvrtý, pátý, dvanáctý, patnáctý, osmnáctý a devatenáctý bod odůvodnění této směrnice znějí takto:

„1) V souladu s článkem 6 Smlouvy o Evropské unii je Unie založena na zásadách svobody, demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod a právního státu, zásadách, které jsou společné členským státům, a ctí základní práva zaručená Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod [podepsanou dne 4. listopadu 1950 v Římě] a ta, jež vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako obecné zásady práva Společenství.

[...]

- 4) Rovnost mužů a žen je základní zásadou Evropské unie. Články 21 a 23 Listiny základních práv Evropské unie [dále jen ‚Listina‘] zakazují jakoukoliv diskriminaci založenou na pohlaví a požadují zajištění rovnosti mužů a žen ve všech oblastech.

- 5) Článek 2 Smlouvy o založení Evropského společenství stanoví, že podporovat tuto rovnost je jedním ze základních poslání Společenství. Obdobně čl. 3 odst. 2 Smlouvy vyžaduje, aby se Společenství při všech svých činnostech usilovalo o odstranění nerovností a podporovalo rovné zacházení pro muže a ženy.

[...]

- 12) Aby se předcházelo diskriminaci na základě pohlaví, měla by se tato směrnice vztahovat na přímou i nepřímou diskriminaci. K přímé diskriminaci dochází pouze tehdy, pokud se s nějakou osobou z důvodu pohlaví zachází ve srovnatelné situaci méně příznivým způsobem než s jinou osobou. V souladu s tím například rozdíly v poskytování zdravotní péče mužům a ženám vyplývající z tělesných rozdílů nepředstavují srovnatelnou situaci, a proto se nepokládají za diskriminaci.

[...]

- 15) Pro oblast zaměstnání a povolání již existuje řada právních nástrojů pro zavádění zásady rovného zacházení s muži a ženami. Proto by se tato směrnice na uvede-

nou oblast neměla vztahovat. Stejně důvody platí i pro oblast samostatně výdělečných činností, pokud se na ně již vztahují stávající právní nástroje. Směrnice by se tedy měla vztahovat pouze na pojištění a důchody, které jsou soukromé, dobrovolné a oddělené od zaměstnaneckého vztahu.

[...]

- 18) Používání pojistně-matematických faktorů týkajících se pohlaví je běžně rozšířeným postupem v pojišтовnictví a ostatních souvisejících finančních službách. Aby se zajistilo rovné zacházení s muži a ženami, nemělo by používání pohlaví jako pojistně-matematického faktoru vést k rozdílům ve výši pojistného a v pojistném plnění. Aby se zabránilo náhlé změně na trhu, mělo by se provádění tohoto pravidla vztahovat pouze na nové smlouvy uzavřené po dni provedení této směrnice.

- 19) Některé kategorie rizik se mohou lišit mezi muži a ženami. V některých případech je pohlaví jedním, nikoliv však jediným z rozhodujících faktorů, při hodnocení pojišтовaných rizik. U smluv pojišтовujících tyto druhy rizik se členské státy mohou rozhodnout povolit výjimky z pravidla stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví, pokud mohou zajistit, že základní pojistně-matematické a statistické údaje, z nichž výpočty vycházejí, jsou spolehlivé, pravidelně se aktualizují a jsou veřejnosti k dispozici. Výjimky jsou povoleny pouze tehdy, pokud vnitrostátní právní předpisy dosud nepoužívají pravidlo stejného přístupu k oběma pohlavím. Pět let po provedení této směrnice by členské státy měly přezkoumat odůvodněnost těchto výjimek s přihlédnutím k nejnovějším pojistně-matematickým a statistickým údajům a ke zprávě Komise vypracované tři roky po dni provedení této směrnice.“

- 4 Účel směrnice 2004/113 je v jejím článku 1 vymezen takto:

„Účelem této směrnice je stanovit rámec pro boj proti diskriminaci na základě pohlaví v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování s cílem zavést v členských státech zásadu rovného zacházení s muži a ženami.“

- 5 Článek 4 odst. 1 této směrnice stanoví:

„1. Pro účely této směrnice se zásadou rovného zacházení s muži a ženami rozumí, že:

a) nedochází k přímé diskriminaci na základě pohlaví, včetně méně příznivého zacházení se ženami z důvodu těhotenství a mateřství;

b) nedochází k nepřímé diskriminaci na základě pohlaví.“

- 6 Článek 5 uvedené směrnice, nadepsaný „Pojistně-matematické faktory“, stanoví:

„1. Členské státy zajistí, aby ve všech nových smlouvách uzavřených nejpozději po 21. prosinci 2007 nevedlo použití pohlaví jako faktoru při výpočtu výše pojistného a pojistného plnění pro účely pojištění a souvisejících finančních služeb u jednotlivých pojištěnců k rozdílům ve výši pojistného a v pojistném plnění.“

2. Bez ohledu na odstavce 1 mohou členské státy [do] 21. prosince 2007 rozhodnout o povolení přiměřených rozdílů ve výši pojistného a pojistného plnění u jednotlivých pojištěnců, je-li pohlaví určujícím faktorem při hodnocení rizika založeném na příslušných a přesných pojistně-matematických a statistických údajích. Dotyčné členské státy vyrozumí Komisi a zajistí, aby přesné údaje týkající se použití pohlaví jako určujícího pojistně-matematického faktoru byly shromažďovány, zveřejňovány a pravidelně aktualizovány. Tyto členské státy po pěti letech od 21. prosince 2007 svá rozhodnutí přezkoumají s přihlédnutím ke zprávě Komise uvedené v článku 16 a výsledky přezkumu předají Komisi.

3. Náklady související s těhotenstvím a mateřstvím nesmí u pojištěnců v žádném případě vést k rozdílům ve výši pojistného a pojistného plnění.

Členské státy mohou odložit provádění opatření nezbytných pro splnění tohoto odstavce nejdéle na dva roky od 21. prosince 2007. V takovém případě dotyčný členský stát neprodleně vyrozumí Komisi.“

7 Článek 16 téže směrnice, nadepsaný „Zprávy“, stanoví:

„1. Členské státy sdělí Komisi veškeré dostupné informace týkající se používání této směrnice nejpozději do 21. prosince 2009 a poté každých pět let.

Komise vypracuje souhrnnou zprávu obsahující posouzení stávajících postupů členských států ve vztahu k článku 5, pokud jde o používání pohlaví jako faktoru při výpočtu výše pojistného a pojistného plnění. Tuto zprávu předloží Evropskému parlamentu a Radě nejpozději do 21. prosince 2010. Komise případně ke zprávě připojí návrhy na změnu směrnice.

2. Zpráva Komise přihlédně k názorům příslušných zúčastněných stran.“

- 8 Podle čl. 17 odst. 1 směrnice 2004/113 přijmou členské státy právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s touto směrnicí nejpozději do 21. prosince 2007 a znění těchto předpisů sdělí neprodleně Komisi.

Vnitrostátní právo

- 9 Článek 2 zákona ze dne 21. prosince 2007 uvádí, že tento zákon provádí směrnicí 2004/113.
- 10 Článek 3 tohoto zákona obsahuje ustanovení, jímž se nahrazuje článek 10 zákona ze dne 10. května 2007 o boji proti diskriminaci mezi muži a ženami, pokud jde o příslušnost k pohlaví v oblasti pojišťovnictví.

11 Nový článek 10 tohoto zákona zní nyní takto:

„§ 1. Odchylně od článku 8 lze zavést přímé a přiměřené rozlišování na základě příslušnosti k pohlaví pro účely stanovení výše pojistného a pojistného plnění, je-li pohlaví určujícím faktorem při hodnocení rizika založeném na relevantních a přesných pojistněmatematických a statistických údajích.

Tato výjimka se použije pouze na smlouvy o životním pojištění ve smyslu článku 97 zákona ze dne 25. června 1992 o pojistných smlouvách v pozemním pojištění.

§ 2. Ode dne 21. prosince 2007 již náklady související s těhotenstvím a mateřstvím nesmí v žádném případě vést k rozdílům ve výši pojistného a pojistného plnění.

§ 3. Bankovní, finanční a pojišťovací komise shromáždí pojistněmatematické a statistické údaje uvedené v § 1, zajistí jejich zveřejnění nejpozději 20. června 2008 a následně zveřejňování aktualizovaných údajů každé dva roky, a zveřejní je na svých internetových stránkách. Tyto údaje jsou aktualizovány každé dva roky.

Bankovní, finanční a pojišťovací komise je oprávněna vyžadovat od institucí, podniků a dotyčných osob údaje nezbytné k tomuto účelu. Uvede, jaké údaje musí být předány, jakým způsobem a v jaké podobě.

§ 4. Bankovní, finanční a pojišťovací komise poskytne Evropské komisi nejpozději do 21. prosince 2009 údaje, jimiž disponuje na základě tohoto článku. Předá tyto údaje Evropské komisi při každé jejich aktualizaci.

§ 5. Legislativní komory vyhodnotí do 1. března 2011 uplatňování tohoto článku na základě údajů uvedených v § 3 a § 4, zprávy Evropské komise uvedené v článku 16 směrnice 2004/113/ES a situace v ostatních členských státech Evropské unie.

Toto vyhodnocení bude provedeno na základě zprávy předložené legislativním komorám ve lhůtě dvou let Hodnotící komisí.

Vyhláškou projednanou v Radě ministrů stanoví král podrobná pravidla týkající se složení a jmenování Hodnotící komise, formy a obsahu zprávy.

Komise předloží zprávu zejména k důsledkům tohoto článku na situaci na trhu a přezkoumá přitom i jiná kritéria segmentace než kritéria související s pohlavím.

§ 6. Toto ustanovení se nepoužije na pojistné smlouvy uzavřené v rámci doplňkového režimu sociálního zabezpečení. Tyto smlouvy podléhají výlučně článku 12.“

Skutkový stav v původním řízení a předběžné otázky

- 12 Žalobci v původním řízení podali ke Cour constitutionnelle (Ústavní soud) návrh na zrušení zákona ze dne 21. prosince 2007, kterým se do belgického práva provádí směrnice 2004/113.
- 13 Žalobci v původním řízení se domnívali, že zákon ze dne 21. prosince 2007, který zavádí možnost výjimky upravenou v čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113, je v rozporu se zásadou rovnosti mužů a žen.
- 14 Vzhledem k tomu, že zákon ze dne 21. prosince 2007 využívá možnosti výjimky na základě čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113, rozhodl se Cour constitutionnelle, maje za to, že návrh, jenž mu byl předložen, vznáší problém platnosti ustanovení směrnice Unie, přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

„1) Je čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113[...] slučitelný s čl. 6 odst. 2 [EU], konkrétně se zásadou rovnosti a nediskriminace zaručenou tímto ustanovením?

2) V případě záporné odpovědi na první otázku, je týž čl. 5 odst. 2 [této] směrnice neslučitelný s čl. 6 odst. 2 [EU] i tehdy, je-li jeho použití omezeno pouze na smlouvy o životním pojištění?“

K předběžným otázkám

- 15 Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda je čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113 platný s ohledem na zásadu rovného zacházení s muži a ženami.
- 16 Článek 6 EU, na nějž odkazuje předkládající soud ve svých otázkách a který je zmíněn v prvním bodě odůvodnění směrnice 2004/113, ve svém odstavci 2 stanovil, že Unie ctí základní práva zaručená Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a ta, jež vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako obecné zásady práva Společenství. Tato základní práva jsou začleněna do Listiny, jež má od 1. prosince 2009 stejnou právní sílu jako Smlouvy.
- 17 Články 21 a 23 Listiny uvádějí, že se zakazuje jakákoli diskriminace založená na pohlaví a že rovnost žen a mužů musí být zajištěna ve všech oblastech. Vzhledem k tomu, že čtvrtý bod odůvodnění směrnice 2004/113 odkazuje výslovně na tyto články, je třeba posoudit platnost čl. 5 odst. 2 této směrnice s ohledem na uvedená ustanovení Listiny (viz v tomto smyslu rozsudek ze dne 9. listopadu 2010, Volker und Markus Schecke a Eifert, C-92/09 a C-93/09, Sb. rozh. s. I-11063, bod 46).
- 18 Právo na rovné zacházení s muži a ženami je předmětem ustanovení Smlouvy o FEU. Podle čl. 157 odst. 1 SFEU musí každý členský stát zajistit uplatnění zásady stejné odměny mužů a žen za stejnou nebo rovnocennou práci. Dále čl. 19 odst. 1 SFEU stanoví, že Rada může po obdržení souhlasu Parlamentu přijmout vhodná opatření k boji

proti diskriminaci na základě pohlaví, rasy, nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace.

- 19 Zatímco čl. 157 odst. 1 SFEU zavádí zásadu rovného zacházení s muži a ženami ve specifické oblasti, představuje čl. 19 odst. 1 SFEU zmocnění Rady, jež Rada musí provést zejména v souladu s čl. 3 odst. 3 druhým pododstavcem SEU, který stanoví, že Unie bojuje proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci a podporuje sociální spravedlnost a ochranu, rovnost žen a mužů, mezigenerační solidaritu a ochranu práv dítěte, jakož i v souladu s článkem 8 SFEU, podle kterého Unie při všech svých činnostech usiluje o odstranění nerovností a podporuje rovné zacházení pro muže a ženy.
- 20 Při postupném uskutečňování této rovnosti je zákonodárce Unie tím, kdo s ohledem na poslání, jež je Unii svěřeno článkem 3 odst. 3 druhým pododstavcem SEU a článkem 8 SFEU, určuje okamžik svého zásahu s přihlédnutím k vývoji hospodářských a sociálních podmínek v Unii.
- 21 Je-li však o takovém zásahu rozhodnuto, musí soudržným způsobem napomoci uskutečnění sledovaného cíle, což nevylučuje možnost stanovit přechodná období nebo výjimky omezeného rozsahu.
- 22 Jak uvádí osmnáctý bod odůvodnění směrnice 2004/113, v době, kdy byla směrnice přijata, bylo používání pojistněmatematických faktorů týkajících se pohlaví běžně rozšířeným postupem v pojištnictví.

- 23 V důsledku toho byl zákonodárce Unie oprávněn provést zásadu rovnosti žen a mužů, konkrétně uplatnit pravidlo stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví, postupně a s přiměřenými přechodnými obdobími.
- 24 V tomto smyslu zákonodárce Unie v čl. 5 odst. 1 směrnice 2004/113 stanovil, že nejpozději k 21. prosinci 2007 musejí být odstraněny rozdíly ve výši pojistného a pojistného plnění vyplývající z použití pohlaví jako faktoru při jejich výpočtu.
- 25 Odchylně od obecného pravidla stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví zavedeného tímto čl. 5 odst. 1 poskytl odstavec 2 téhož článku členským státům, jejichž vnitrostátní právo toto pravidlo ještě v okamžiku přijetí směrnice 2004/113 nepoužívalo, možnost rozhodnout do 21. prosince 2007 o povolení přiměřených rozdílů ve výši pojistného a pojistného plnění u jednotlivých pojištěnců, je-li pohlaví určujícím faktorem při hodnocení rizika založeném na příslušných a přesných pojistněmatematických a statistických údajích.
- 26 Tato možnost bude podle téhož odstavce po pěti letech od 21. prosince 2007 přezkoumána s přihlédnutím ke zprávě Komise, avšak vzhledem k tomu, že ve směrnici 2004/113 chybí ustanovení o době uplatňování těchto rozdílů, jsou členské státy, jež využily uvedené možnosti, oprávněny umožnit pojistitelům uplatňování tohoto nerovného zacházení bez časového omezení.
- 27 Rada má pochybnosti v otázce, zda situace pojištěných osob ženského a mužského pohlaví mohou být v rámci některých odvětví soukromého pojištění považovány za

srovnatelné z důvodu, že z pohledu techniky pojistitelů, kteří klasifikují rizika na základě statistik do kategorií, mohou být úrovně pojistných rizik u žen a mužů rozdílné. Tvrdí, že možnost volby upravená v čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113 má pouze zajistit, aby s rozdílnými situacemi nebylo zacházeno stejně.

- 28 Podle ustálené judikatury Soudního dvora obecná zásada rovného zacházení vyžaduje, aby se srovnatelnými situacemi nebylo zacházeno odlišně a s odlišnými situacemi stejně, není-li takové zacházení objektivně odůvodněno (viz rozsudek ze dne 16. prosince 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine a další, C-127/07, Sb. rozh. s. I-9895, bod 23).
- 29 V této souvislosti je třeba zdůraznit, že otázka, zda se jedná o srovnatelné situace, musí být posuzována ve světle předmětu a cíle aktu Unie, který zakládá dotčené odlišení (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Arcelor Atlantique et Lorraine a další, bod 26). V projednávaném případě toto odlišení vychází z čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113.
- 30 Je nesporné, že cílem sledovaným směrnicí 2004/113 v oblasti pojišťovnictví je, jak to odráží její čl. 5 odst. 1, použití pravidla stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví. Osmnáctý bod odůvodnění této směrnice výslovně uvádí, že aby se zajistilo rovné zacházení s ženami a muži, nemělo by používání pohlaví jako pojistněmatematického faktoru vést k rozdílům ve výši pojistného a v pojistném plnění. Devatenáctý bod odůvodnění uvedené směrnice označuje možnost členských států nepoužít pravidlo stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví jako „výjimku“. Směrnice 2004/113 tak vychází z předpokladu, že pro účely

použití zásady rovného zacházení s ženami a muži zakotvené v člancích 21 a 23 Listiny jsou situace žen a mužů, pokud jde o jimi sjednanou výši pojistného a pojistné plnění, srovnatelné.

- 31 Za těchto okolností existuje nebezpečí, že výjimka z rovného zacházení s muži a ženami stanovená v čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113 bude právem Unie povolena bez omezení.
- 32 Takové ustanovení, které dotýčným členským státům umožňuje ponechat bez časového omezení v platnosti výjimku z pravidla stejné výše pojistného a stejného pojistného plnění pro obě pohlaví, je v rozporu s uskutečňováním cíle rovného zacházení s muži a ženami, jež sleduje směrnice 2004/113, a neslučitelné s články 21 a 23 Listiny.
- 33 Toto ustanovení je po uplynutí přiměřeného přechodného období tudíž třeba považovat za neplatné.
- 34 Vzhledem k výše uvedenému je na první položenou otázku třeba odpovědět tak, že čl. 5 odst. 2 směrnice 2004/113 je neplatný s účinností od 21. prosince 2012.
- 35 S ohledem na tuto odpověď není namístě odpovídat na druhou otázku.

K nákladům řízení

- ³⁶ Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (velký senát) rozhodl takto:

Článek 5 odst. 2 směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování, je neplatný s účinností od 21. prosince 2012.

Podpisy.